

MARIA PIEPRZYK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

UCZENIE SIĘ CAŁOŚCIOWE W LEŚNYCH PRZEDSZKOLACH - „WALDKINDERGARTEN” W NIEMCZECH

ABSTRACT. Pieprzyk Maria, *Uczenie się całościowe w leśnych przedszkolach – „Waldkindergarten” w Niemczech* [Holistic Education in Forest Kindergarten – “Waldkindergarten” in Germany]. *Studia Edukacyjne* nr 32, 2014, Poznań 2014, pp. 123-134. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2837-0. ISSN 1233-6688

“Der Waldkindergarten” has no doors, roof and walls – no building. Children spend time in forests, meadows or on dunes, depending on the local ecosystem. Rain or shine, children and their teachers are always in the open air. In the natural environment kids are confronted with structures that make a strong impression on them and which they cannot experience in the world created by humans. Holistic education is a distinctive feature of forest kindergarten and its main goal, inseparably connected to the concept of alternative education institutions. This article focuses on holistic education in the forest environment and describes the learning process in the autonomously developed environment.

Key words: forest kindergarten, holistic education, direct contact with nature

*Wpatrz się głęboko, głęboko w przyrodę,
a wtedy wszystko lepiej zrozumiesz.*

Albert Einstein

Wprowadzenie – założenia leśnych przedszkoli

Przyroda swoim bogactwem kształtów, barw, różnorodnością zjawisk interesuje i pociąga dzieci. Żywe organizmy i otaczająca nas natura nasuwają wiele pytań, na które najmłodsi wytrwale szukają odpowiedzi. Toteż

można i trzeba wręcz wykorzystywać kontakt dziecka z przyrodą dla jego ogólnego rozwoju¹.

Dzieci na całym świecie tracą kontakt z przyrodą – lepiej rozpoznają zwierzęta z egzotycznych krajów i z bajek, niż te żyjące w ich najbliższym sąsiedztwie. Naukowcy biją na alarm, bo szkodzi to i dzieciom, i ochronie przyrody².

Życie z dala od natury niesie ze sobą wiele negatywnych konsekwencji dla prawidłowego rozwoju dziecka. „Der Waldkindergarten” (po przetłumaczeniu z języka niemieckiego oznacza to leśne przedszkole) jest jakoby odpowiedzią na zagrożenia współczesnego świata. W leśnym przedszkolu nie ma bowiem drzwi, dachu i ścian – nie ma budynku. Miejscem przebywania dzieci jest las, łąka, wydmy – w zależności od struktury przyrody w danym miejscu. Niezależnie, czy świeci słońce czy pada deszcz lub śnieg, dzieci z nauczycielami są zawsze (przez cały rok) na świeżym powietrzu. Idea leśnych przedszkoli narodziła się w Skandynawii pod koniec XIX wieku. W Niemczech pierwsze oficjalne leśne przedszkole rozpoczęło swoją działalność w 1993 roku we Flensburgu. Od tego czasu ta alternatywna forma edukacji przedszkolnej rozprzestrzeniła się we wszystkich landach Niemiec i cieszy się coraz większym zainteresowaniem pedagogów, jak też rodziców.

Wszystko, czego najmłodsi potrzebują do zabawy i nauki, znajdują w swojej najbliższej przestrzeni (gałęzie, patyki, kamienie, muszle itp.). Dzieci czerpią wiele radości i korzyści ze stałego kontaktu z naturą. W lesie mają do dyspozycji znacznie większą powierzchnię do poruszania się, niż w zamkniętych pomieszczeniach. Mogą zatem zaspokoić swoją naturalną potrzebę aktywnej zabawy. Bezpośrednio przeżywają rytm pór roku oraz poznają towarzyszące temu zjawiska przyrodnicze. Postrzegają otaczający je świat za pomocą wszystkich zmysłów; uczą się całościowo, a poprzez działanie zdobywają i wzbogacają swoją wiedzę. Mogą doświadczać swoich fizycznych granic i je przekraczać. Poza tym, u leśnych przedszkolaków rozwija się pozytywny stosunek do przyrody. Ponadto, ich system odpornościowy zostaje wzmocniony przez długie przebywanie na świeżym powietrzu.

Świat otaczający dziecko wywiera silny wpływ na jego życie. Dziecko wychowujące się na pustyni będzie dostrzegało inne aspekty, opanuje inne umiejętności, niż mieszkaniowiec miasta. Naturalne środowisko leśnych przedszkoli jest środowiskiem edukacyjnym pozostawiającym trwały ślad w jego indywidualnej biografii. Autonomicznie ukształtowane środowisko leśnych

¹ W. Daszewska, *Przyroda w przedszkolu*, Warszawa 1948, s. 7.

² W. Mikołuszko, *Łapać na robaka*, „Polityka”, 2012, 35, s. 62.

przedszkoli jest jakby „rzeką”; nie ma w nim stałych elementów, wszystko ulega przemianom przez takie czynniki, jak pogoda, narodziny i śmierć, zwietrzaenia. Samodzielnie ukształtowane środowisko umożliwia nam w dużej mierze personalną interpretację (indywidualne nadawanie znaczeń) otaczającego świata. Na przykład, krzesło przez swój kształt z góry już zakłada określone postępowanie względem niego (proces myślowy: krzesło – miejsce do siedzenia). Natomiast, pieńek może zostać odebrany przez dziecko jako fotel, ale też jako stół, albo zwierzę, albo... Dzięki niepowtarzalnej formie i dowolności interpretacji jego przydatności, dzieci rozwijają fantazję i zdolności komunikacyjne. W „Waldkindergarten” warunki przyrodnicze wywierają taki sam wpływ na najmłodszych, jak i na nauczycieli. Wiele zjawisk wywołuje często ciekawość lub nawet zdziwienie zarówno u dzieci, jak i u dorosłych. Są oni połączeni wspólnym zdobywaniem doświadczeń, wzajemnym uczeniem się, występują w roli dawcy i biorcy. Otaczająca ich przestrzeń staje się pierwszym wychowawcą. Stwarza możliwości odkrywania nieznanych dotąd cech osobowości u samych siebie, jak i u innych uczestników „leśnej przygody”. Najmłodsi w środowisku naturalnym konfrontują się ze strukturami wywierającymi na nich silny wpływ, a których nie mogą doświadczyć w kreowanym przez człowieka świecie. Sprawia to, iż pobyt na łonie przyrody staje się ekscytujący i absolutnie niepowtarzalny.

Każde leśne przedszkole powinno mieć koncepcję. Jest to szczególnie ważne, ponieważ koncepcja „Waldkindergarten” opiera się na pedagogicznych założeniach, które są niestety nieznane części społeczeństwu. Dokument zawierający koncepcję powinien odznaczać się zrozumiałymi informacjami, gdyż może to zapobiec powstaniu uprzedzeń do „Waldkindergarten”. Ludzie mają czasem wyobrażenie, że wiedzy nie można przekazać w lesie i że zachowanie porządku oraz ładu organizacyjnego jest niemożliwe, a „małe dzikusy” na pewno mają wiele przyjemności, ale niewiele mogą się nauczyć³. Podstawowymi kwestiami, które powinny zostać poruszone w dobrze napisanym projekcie są: uczenie się i nauczanie w całościowym kontekście (przede wszystkim twórcze, samodzielne dochodzenie do wiedzy, która nie jest sztucznie podzielona na działy), wychowanie ekologiczne, rozbudzanie szacunku i miłości do natury, uczenie się przez działanie i obserwację otaczającej przyrody oraz ponoszenie odpowiedzialności za własne czyny.

Centralne tematy, wokół których formułuje się koncepcję leśnego przedszkola odzwierciedlają:

---

³ I. Miklitz, *Der Waldkindergarten. Dimensionen eines pädagogischen Ansatzes*, Berlin-Düsseldorf-Mannheim 2007, s. 20.

- wspieranie motoryki poprzez naturalne, zróżnicowane, ukierunkowane na zabawę możliwości do poruszania się;
- przeżywanie całorocznego rytmu pór roku oraz towarzyszących temu zjawisk przyrodniczych;
- wspieranie postrzegania otaczającego nas świata za pomocą wszystkich zmysłów, poprzez pierwotne doświadczenia;
- całościowe uczenie się oraz uczenie poprzez zmysły, ciało, wszystkie płaszczyzny postrzegania;
- poznawanie roślin i zwierząt w ich naturalnym środowisku;
- doświadczanie i przekraczanie swoich fizycznych granic;
- uczenie się ciszy i uwrażliwianie na wypowiedane słowa;
- budzenie wrażliwości przy postrzeganiu kontekstu i związków w przyrodzie i ekologii;
- rozwijanie szacunku do flory i fauny oraz do życia w ogóle⁴.

Istotne jest, aby ukazywać otoczeniu, czym dane leśne przedszkole różni się od tradycyjnych przedszkoli oraz innych „Waldkindergarten”. W niektórych rejonach istnieje więcej takich alternatywnych placówek, toteż warto, aby każde przedszkole miało indywidualny, własny profil. Natura, w której powstaje przyrodnicze przedszkole może często zdecydować o tym, na co będzie się kładło nacisk w zaplanowanym procesie wychowawczym.

Wyznacznikiem pracy leśnych przedszkoli jest między innymi uczenie się całościowe, które nierozdzielnie włączone jest w koncepcję tych alternatywnych placówek. W niniejszym artykule chciałabym przybliżyć właśnie zagadnienie uczenia się całościowego w środowisku leśnym oraz scharakteryzować proces kształcenia w takim autonomicznie ukształtowanym otoczeniu.

Nauczanie łączne w leśnych przedszkolach

Pierwsze informacje na temat nauczania łącznego znajdujemy na początku XX wieku. Nazwa „Gesamtunterricht” pochodzi od Bertholda Otto (1859-1933), który miał na myśli cotygodniowe zebrania uczniów i nauczycieli w celu prowadzenia wspólnych, swobodnych rozmów. Taki zwyczaj wprowadził w prywatnej szkole w Berlinie – Lichterfelde, początkowo raz w tygodniu, później do czterech razy. Z czasem, zwyczaj ten ewoluował w specyficzną formę nauczania. Nie rezygnując z nauczania przedmiotowego, zostało wprowadzone tzw. swobodne nauczanie łączne. Otto uważał, że

---

⁴ Tamże, s. 23.

świat przedstawia nam się jako całość, dlatego należy szukać sposobu opanowywania go jako całości. Okolicznościowe, swobodne i kompleksowe rozważania zagadnień życiowych nazwano właśnie nauczaniem łącznym⁵. Także w Austrii Karol Linke (wykładowca Instytutu Pedagogicznego w Wiedniu, działacz i teoretyk nauki łącznej) podkreślał niewłaściwość nauczania przedmiotowego najmłodszych, argumentując swoje stanowisko tym, że nauczanie przedmiotowe sztucznie rozdrabnia całościową wiedzę, w efekcie czego dziecko posiada tylko „strzępki wiadomości”. Dziecko traci wówczas związek z rzeczywistością i ma trudności z wykorzystywaniem „odłamków” wiedzy w życiu. Linke za konieczność uważał nawiązywanie w nauczaniu nie tylko do dziecka, ale też do otaczającej rzeczywistości. W nauczaniu łącznym w dwóch najniższych klasach ośrodkiem nauczania jest najbliższe otoczenie dziecka, w kolejnej klasie – życie i krajobraz miejsca rodzinnego, a w następnej – jeszcze szerszy krąg. Wiedza nie ma być tylko poznawana, oglądana bądź obserwowana, ale przede wszystkim przeżywana⁶. O nauczaniu łącznym wspomina też Wincenty Okoń stwierdzając, iż:

treść nauczania klas początkowych stanowią w tym systemie tzw. ośrodki życia. Koncentrują się one na „rzeczach ojczystych”, obejmując w kolejnych latach nauki coraz szerszy krąg rzeczy i zjawisk – w takich układach, w jakich występują one w życiu. Poprzez aktywność związaną z poznawaniem ośrodków życiowych dzieci przygotowują się do nauki w klasach wyższych, opartej na ośrodkach rzeczowych, będących już przedmiotami nauczania”⁷.

Postrzegając nauczanie łączne jako jedną z form przeciwstawiania się nauczaniu przedmiotowemu, jego źródeł można szukać w nauce pogładowej Pestalozziego. Jan Henryk Pestalozzi (1746-1827) – szwajcarski pedagog i pisarz, zwany ojcem szkoły ludowej – położył podwaliny pod nowoczesną szkołę ludową, której ramy prawne zostały nakreślone przez rewolucję francuską. Szczególną uwagę poświęcił nauce pogładowej, z której uczynił podstawę do dalszego nauczania i przeciwstawiał ją nauczaniu podzielonemu na oddzielne przedmioty. Według niego, sztuka szkolnego nauczania powinna wzorować się na matczynym, naturalnym wprowadzeniu dziecka w zrozumienie otaczającego świata. Celem nauki pogładowej było rozwijanie wyobrażeń i mowy. Właśnie mowie przypisywał on bardzo duże znaczenie w rozwoju umysłowym dziecka i dlatego naukę rzeczową najczęściej podporządkowywał nauce języka⁸.

⁵ A. Maćkowiak, *Nauczanie łączne dawniej a dziś*, Poznań 1970, s. 43.

⁶ Tamże, s. 60-61.

⁷ W. Okoń, *Zarys dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1963, s. 165.

⁸ A. Maćkowiak, *Nauczanie łączne*, s. 15-17.

Według Pestalozziego, natura ludzka posiada moralne, umysłowe i fizyczne siły, rozwijające się na mocy przyrodzonych im praw. Tkwią one w człowieku jako zarodki, czyli zdolności i mają wrodzony popęd do rozwoju. Zasada równomiernego, harmonijnego rozwoju ludzkich sił ujęta jest w trójce: „głowa, serce, ręka” – to zasada równowagi sił⁹. W jej obrębie możliwe jest uczenie się całościowe, przy zachowaniu równomiernego rozwoju zarówno sił fizycznych, moralnych, jak i umysłowych. Psychologia rozwoju człowieka „głowę” charakteryzuje jako rozwój poznawczy dziecka, który łączony jest z pojęciami: inteligencji, zdolności, myślenia, spostrzegania, uwagi, pamięci, percepcji, sprawności językowych. „Serce” natomiast utożsamiane jest z rozwojem emocjonalno-społecznym i moralnym człowieka, przywołującym następujące terminy: emocje, relacje interpersonalne, role społeczne, zmiany osobowościowe, zachowania prospołeczne itp. „Ręka” ukazuje rozwój somatyczny, fizyczny, motoryczny i rozwój aktywności ruchowej. Należy zauważyć, iż „serce” (symbolizujące inteligencję emocjonalną, uczucia) odgrywa bardzo istotną rolę w zdobywaniu wielorakich kompetencji i ważnych doświadczeń życiowych. Leśne przedszkola mogą stworzyć emocjonalną bazę do głębokiego, spójnego rozumienia otaczającego świata. Dzięki nim dzieci otrzymują szansę na bezpośrednie poznanie przyrodniczego cyklu oraz stają się jego częścią. Zapachy wiosny, przepych barw lata, dary jesieni, ból zmarzniętych palców zimą są istotnymi doświadczeniami, dzięki którym wzbogacamy naszą wiedzę. Ponadto, takie zmysłowe doznania zakotwiczą się w naszej pamięci na całe życie. Zgodnie z założeniem nauczania łącznego, tylko wiedza przeżywana zostaje przez nas przyswojona.

Przebywając w lesie, dzieci mogą obserwować zwierzęta, rośliny w ich naturalnym środowisku, w sieci przyrodniczych zależności. Dzięki temu proces poznawania i uczenia się ma całkowicie inną jakość względem uczenia tradycyjnego, opierającego się na podręcznikach. Prawdziwość i autentyczność pierwszych doświadczeń zdobywanych przez wszystkie zmysły stwarza emocjonalne odwołania i prowokuje do stawiania pytań oraz dociekliwości poznawczej¹⁰.

Trzeba wykazać przy tym, iż treści kształcenia nie należy uzależniać tylko od zainteresowań i stawianych pytań dziecka. Takie postępowanie prowadziłoby do zubożenia zakładanej do opanowania wiedzy oraz redukcji procesu uczenia się do tego, co dziecko akurat zainteresowało, a przecież na wiele ważnych rzeczy ze swojego otoczenia może ono nigdy nie zwrócić uwagi. Nie wszystkie informacje możemy zdobyć w sposób spontaniczny

⁹ http://www.profesor.pl/mat/pd7/pd7_b_sulma_20070525_1.pdf, [dostęp: 19.03.2011].

¹⁰ I. Miklitz, *Der Waldkindergarten*, s. 46-47.

i niezamierzony. Niektóre treści nauczania potrzebują zaplanowanego procesu edukacyjnego¹¹.

Sposób funkcjonowania leśnych przedszkoli realizuje założenia nauczania łącznego. Poprzez przebywanie na łonie natury, zdobywana wiedza w sposób integralny przybliża dzieciom rzeczywistość, pozwalając na bezpośrednie przeżywanie otaczającego świata. Warto zaakcentować także, iż leśne przedszkola realizują również idee wychowania naturalnego, a wychowanie jest naturalne, kiedy opiera się na przyrodzie, respektuje potrzeby dziecka i odwołuje się do jego poszczególnych sfer aktywności¹². „Waldkindergarten” spełnia te idee.

Charakterystyczną cechą dla współczesnego społeczeństwa są ciągle przemiany i pluralizm. Powinniśmy więc mieć kompetencje, które umożliwią nam sprawne funkcjonowanie w tym zmiennym świecie. Zdobycie odpowiedniej wiedzy, umiejętności, kształtowanie otwartego umysłu może okazać się ważniejsze i bardziej przydatne niż teoretyczne, oderwane od prawdziwego życia, encyklopedyczne informacje.

Dzieci w wieku przedszkolnym odznaczają się zazwyczaj niebywałą bystrością umysłu, bogatym potencjałem rozwojowym i inteligencją, czego potwierdzeniem może być chociażby to, że po przyjsciu na świat opanowują w stosunkowo krótkim czasie wiele różnych umiejętności. Posiadają one do tego nieopohamowaną radość życia i pasję odkrywczą. Środowisko, w którym przychodzi żyć nowo narodzonym często jest niestety dla nich nieprzychylnie, ponieważ bogate, wartościowe zasoby najmłodszych są odbierane przez dorosłych jako uciążliwe. Szczególnie w zamkniętych pomieszczeniach kreatywność i niestandardowy sposób myślenia dzieci jest kłopotliwy¹³.

Dziecko, które odnajdzie wywrócone drzewo w lesie i zainteresuje się jego systemem korzeniowym zdobywa znacznie więcej wiedzy i umiejętności niż w tradycyjnej szkole – z podręcznika. Może bowiem np. ukryć się w zagłębieniu ziemi przed innymi dziećmi, a może zorganizuje sobie tam kryjówkę na znalezione skarby (piórka, szyszki, kamyczki). Co w tym kształcącego? Przedszkolak ma możliwość dokonywania trwałych zmian w zakresie przestrzeni leśnej. Ułożenie korzenia nigdy więcej nie będzie takie, jakie było przed zabawą dziecka. W pomieszczeniu zamkniętym poprzez sprzątanie można przywrócić stan pierwotny, co w autonomicznie ukształtowanym środowisku leśnym jest niemożliwe. Dziecko zostawia po sobie trwały ślad, czuje, że to co robi wpływa na strukturę jego otoczenia. Poza tym, po-

¹¹ <http://www.naturkindergarten-rheinbach.de/>, [dostęp: 19.03.2011].

¹² I. Pyrzyk, *Prekursorzy pedagogiki opiekuńczej*, Toruń 1998, s. 33.

¹³ I. Miklitz, *Der Waldkindergarten*, s. 48.

znaje zmysłowo (przez wzrok, dotyk, zapach) budowę korzenia danego drzewa.

Naturalna przestrzeń stwarza przedszkolakom możliwość dogłębnego poznawania elementów ich otoczenia, złożonych zjawisk przyrodniczych stanowiących podstawy wielu obszarów życia. Kształcenie w leśnym przedszkolu można określić zatem jako poszukujące i badawcze uczenie się, z wykorzystaniem wszystkich zmysłów¹⁴.

Pedagogika „Waldkindergarten” bazuje na niegotowych, nieprzygotowanych wcześniej sytuacjach, szuka równowagi między ryzykiem a poczuciem bezpieczeństwa. Wspinanie się na drzewa zalicza się do naturalnych wyzwań, stawianych dzieciom przez przyrodę. Odpowiednie doświadczanie swoich psychofizycznych granic wzmacnia pewność siebie i daje najmłodszym szansę na realistyczną ocenę swoich możliwości. W naturalnym środowisku znajdują one okazję do aktywności, która wystawia je na próbę i konfrontuje codziennie z nowymi doświadczeniami. Przykład: deszcz sprawił, że płytki strumyk stał się znacznie głębszy, a jego nurt silniejszy. Najmłodsi muszą szybko przystosować się do zaistniałej zmiany i uwzględnić aktualny stan rzeczy w obcowaniu ze strumykiem¹⁵.

„Waldkindergarten” również przekazują kulturowe umiejętności, choć stosują do tego inne formy pracy z dziećmi niż placówki tradycyjne. Zasady porządku i estetyki są egzekwowane od wszystkich przedszkolaków. Wspólne mycie talerzy po śniadaniu, ozdabianie stołu, przy którym zasiadają dzieci do posiłku, poznawanie różnych technik wycinania i malowania są na porządku dziennym w tych alternatywnych instytucjach. Ponadto, dba się tam o przestrzeganie zasad higieny (mycie zębów, rąk), umiejętne obchodzenie z własną odzieżą, sprzętami (linami, młotkami itp.). Nie można zapomnieć o opowiadanych najmłodszym baśniach, zabawach paluszkowych, nauce piosenek i różnych tańców.

Leśne przedszkola dążą (jak i placówki tradycyjne) do zrealizowania ogólnych celów kształcenia wychowania przedszkolnego. Zalicza się do nich m.in.:

- wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień,
- kształtowanie ich czynności intelektualnych,
- kształtowanie odporności emocjonalnej dzieci,
- uczenie ich odróżniania dobra od zła,
- rozwijanie umiejętności społecznych dzieci,

---

¹⁴ Tamże, s. 50.

¹⁵ Tamże, s. 49.

- budowanie wiedzy o świecie przyrodniczym, społecznym i technicznym,

- troskę o zdrowie dzieci i ich rozwój fizyczny,
- wprowadzanie najmłodszych w świat wartości estetycznych,
- rozwijanie ich samodzielności, zaspokajanie ciekawości poznawczej.

Aby osiągnąć powyższe cele, należy wspomagać rozwój dzieci, wychowywać i kształcić je zgodnie z ich możliwościami rozwojowymi, w relacjach ze środowiskiem społeczno-kulturowym i przyrodniczym¹⁶.

Leśne przedszkola zakładają także szczegółowe (odpowiadające ich specyfice) cele kształcenia, którymi są m.in.:

- kompetentne obchodzenie się z przedmiotami, ich naprawianie, pielęgnowanie i konserwowanie, wyrażające się w: umiejętności obsługiwanie nożyczek, noża, młotka, mikroskopu, gaśnicy itp. oraz odpowiednia konserwacja i przechowywanie butów, lin, narzędzi;

- udzielanie pierwszej pomocy, czyli zdobywanie umiejętności oczyszczania i dezynfekowania ran, używania bandażu i plastrów, bycia obeznanym z ważnymi numerami telefonicznymi (alarmowymi), bezpiecznego ułożenia osoby poszkodowanej w oczekiwaniu na fachową pomoc;

- przygotowywanie posiłków, czyli odpowiednie obrabianie żywności: obieranie, krojenie, gotowanie, suszenie itp.;

- rozpoznawanie niebezpieczeństw i uczenie się odpowiedniej na nie reakcji, wyrażające się w: poznaniu roślin trujących, rozpalaniu i prawidłowym gaszeniu ognia, trafnym szacowaniu wytrzymałości lodu na ślizgawce, zgodnym z zasadami funkcjonowaniu w ruchu ulicznym itp.;

- dbanie o porządek w swoim otoczeniu, czyszczenie przedmiotów (np. mycie naczyń);

- budowanie „schronów” przed deszczem, upałem oraz tworzenie nocnych obozowisk związanych z koniecznością wykazania się znajomością konstruowania szałasów, zadaszeń, umiejętnością znalezienia odpowiedniego miejsca na nocleg w lesie¹⁷.

Poznanie przyrody przez dzieci mieści się w szeroko pojętym procesie edukacyjnym i spełnia ważną funkcję w rozwoju ich osobowości. Wychowanie dzieci w umiłowaniu przyrody i życia tworzy podstawę i warunki do świadomego postępowania w duchu szacunku do przyrody oraz jej ochrony teraz i w przyszłości. Jedno z zasadniczych zadań edukacyjnych w tej dziedzinie polega na tym, aby przez aktywne kontakty z przyrodą wykształcić u dzieci właściwy stosunek do wszystkiego, co ży-

¹⁶ A. Klim-Klimaszewska, *Pedagogika przedszkolna*, Warszawa 2010, s. 111.

¹⁷ <http://www.waldkindergarten-nrw.de/cms/336.html>, [dostęp: 14.03.2011].

we, a także stopniowo doprowadzić je do zrozumienia stanowiska i roli człowieka w przyrodzie¹⁸.

Poznanie przyrody ma charakter dwustopniowy. Pierwszy stopień to poznanie konkretno-zmysłowe, drugi zaś – pojęciowe. Proces ten powinien przebiegać u dzieci przedszkolnych od kontaktów z obiektami i zjawiskami przyrodniczymi do kształtowania ich myślenia przyrodniczego. Podstawową rolę na poziomie pierwszego stopnia poznawania przyrody odgrywają wrażenia i spostrzeżenia. Następnie dzieci formułują terminy opisujące zaobserwowane fakty przyrodnicze, w trakcie których dokonują operacji myślowych takich jak: analiza, synteza, porównywanie, uogólnianie, wnioskowanie, abstrahowanie, porządkowanie, klasyfikacja¹⁹.

Na poznanie przyrody przez dzieci można spojrzeć też w inny sposób – poprzez wyłonienie w nich określonych faz. W fazie pierwszej przeżycia dziecka pobudzają je do stawiania pytań. Podstawowym warunkiem efektywności edukacji środowiskowej jest ciekawość świata u dzieci. Zewnętrznymi przejawami tej ciekawości są ciągle dziecięce pytania podczas kontaktu z naturą. Rolą nauczyciela jest tutaj rozbudzanie zainteresowań światem przyrody, stymulowanie dociekliwości i zachęcanie do stawiania pytań.

Druga faza dotyczy ujmowania słownego uzyskanych odpowiedzi na postawione pytania.

Poznanie prawidłowych nazw, pojęć, określeń jest w edukacji środowiskowej sprawą ważną – z jednej strony ten obszar edukacji stanowi źródło wielu różnorodnych terminów, z drugiej strony nabyte pojęcia mają przygotować dziecko do kształcenia systematycznego²⁰.

Dorosły powinien pomagać swoim podopiecznym w łączeniu nazw z poznawanymi przedmiotami i zjawiskami.

Trzecia faza procesu poznania odzwierciedla zrozumienie, polegające na uwewnętrznieniu wiedzy. Wnętrze dziecka zapęłnia się doświadczeniami i nazwami wszystkiego, co pojawiło się w jego środowisku. A zrozumienie zagadnienia, włączenie go do struktur własnej wiedzy jest punktem wyjścia do podjęcia nowych dociekań, stawiania kolejnych pytań. I tak cały proces poznawania zaczyna się od początku²¹.

¹⁸ A. Budniak, *Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym*, Kraków 2009, s. 33.

¹⁹ M. Arndt, H. Barwinek, *Przyroda przeżywana i obserwowana z dziećmi przedszkolnymi*, Warszawa 1988, s. 13.

²⁰ A. Budniak, *Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci*, s. 38.

²¹ E. Kulka, Z. Nowińska, *Nasze środowisko – jak w nim żyć. Podstawy teoretyczne edukacji ekologicznej uczniów klas 1-3 szkoły podstawowej*, Katowice 1996, s. 30.

Zakończenie

Używanie naturalnych surowców w leśnych przedszkolach, uczenie się całościowe oraz przyjęte założenia pracy „Waldkindergarten” sprawiają, że edukacja na łonie natury jest efektywniejsza niż tradycyjne nauczanie, stwarzając optymalne warunki dla rozwoju psychofizycznego dzieci. Występująca w leśnych placówkach edukacja w środowisku oznacza uczenie się o środowisku przez bezpośrednie działanie w kontakcie z nim, gdyż stymuluje ono wielostronną aktywność dziecka, jest warunkiem budzenia jego wrażliwości na piękno i ochronę środowiska, kształtowania poczucia odpowiedzialności za otoczenie, budząc ciekawość i warunkując nabywanie kompetencji działania na rzecz środowiska. Przebywanie w lesie stwarza odpowiednie warunki do realizowania takiej właśnie edukacji²². By sprostać niełatwym wymaganiom współczesnego świata, należy wrócić do swoich korzeni, wrócić do lasu i uczyć się w nim i z niego życia.

BIBLIOGRAFIA

- Arndt M., Barwinek H., *Przyroda przeżywana i obserwowana z dziećmi przedszkolnymi*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988.
- Budniak A., *Edukacja społeczno-przyrodnicza dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym szkolnym*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2009.
- Daszewska W., *Przyroda w przedszkolu*, Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia, Warszawa 1948.
- Klim-Klimaszewska A., *Pedagogika przedszkolna*, Erica – Instytut Wydawniczy, Warszawa 2010.
- Kulka E., Nowińska Z., *Nasze środowisko – jak w nim żyć. Podstawy teoretyczne edukacji ekologicznej uczniów klas 1-3 szkoły podstawowej*, Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych, Katowice 1996.
- Maćkowiak A., *Nauczanie łączne dawniej a dziś*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań 1970.
- Miklitz I., *Der Waldkindergarten. Dimensionen eines pädagogischen Ansatzes*, Cornelsen Verlag Scriptor, Berlin-Duesseldorf-Mannheim 2007.
- Mikołuszko W., *Łapać na robaka*, „Polityka”, 2012, 35.
- Okoń W., *Zarys dydaktyki ogólnej*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1963.
- Pestalozzi J.H., *Pisma pedagogiczne*, Ossolineum, Wrocław 1972.
- Pyrzyk I., *Prekursorzy pedagogiki opiekuńczej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1998.
- Studzińska M., *Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1989.

---

²² M. Studzińska, *Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną*, Warszawa 1989, s. 21.

Strony internetowe

http://www.profesor.pl/mat/pd7/pd7_b_sulma_20070525_1.pdf, 19.03.2011.

<http://www.naturkindergarten-rheinbach.de/>, 19.03.2011.